

KAZAK BOZKIRINDA BAŞKALDIRI VE İSYANIN SESİ: AHMET BAYTURSINULI*

The Voice of the Insurrection and Rebellion in Kazakh Steppe: Ahmet Baytursinuli

Голос восстания и бунта в казахской степи: Ахмет Байтурсунулы

Nergis BİRAY**

Gazi Türkiyat, Bahar 2015/16: 1-14

Özet: Yazıda, Kazak Türklerinin 20. yüzyıl başlarında yetiştirdiği aydınlardan Ahmet Baytursinuli'nin hayatı, Çarlık Rusyasının Kazak halkına yapmış olduğu baskılara karşı çıkması, bu konuda isyan ve başkaldırma kelimelerinin anlamına yüklediği "uyanmak, uyandırmak" kavramları ele alınacaktır. Baytursinuli'nin haksızlık ve hataları eleştirmesi, dolaylı anlatımla insanî değerleri şiirlerinde işlemesi, aydınlanmacılığı ve halkı uyandırma gayreti değerlendirilecektir.

Baytursinuli, Kazak Türklerinin 20. yüzyıl başlarında yetiştirdiği önemli aydınlardan birisidir. O eğitimci, dilci, şair, yazar, fikir ve siyaset adamı olarak çok yönlü çalışmalarıyla Kazak Türklerinin aydınlanmasında önemli bir yere sahiptir.

Baytursinuli, Çarlık Rusyası'nın Kazak halkına yapmış olduğu baskılara karşı çıkar. Sadece Ruslara değil basiretsiz ve dalkavuk Kazaklara da başkaldırır. Baytursinuli, sistemin eleştirilemediği yıllarda sistemi de, haksızlık ve hataları da eleştirmiş, bu konuları sembollerle ifade edebilmesinin yanında insanî değerleri şiirlerinde işleyerek dolaylı yoldan da anlatmıştır. Ele alınacak bazı şiirlerinde onun aydınlanmacılığının yanı sıra isyanlarını, halkı uyandırma gayretini, sistem karşısındaki açık tavırını görürüz.

Anahtar Kelimeler: Kazak Türkleri, Ahmet Baytursinuli, başkaldırı, isyan, aydınlanma, uyanma.

Abstract: In this article, life of the Ahmet Baytursinuli who has grown in earlier 20th century in Kazakhstan; his objection about oppression of Tsarist Russia; the notions "awake, waken" that he attribute to words "insurrection and rebellion" will be discussed. His criticism about injustices and faults; his handling humanitarian values in his poems with indirect speech; his effort about enlightenment and wakening the community will be evaluated.

Baytursinuli is one of the most important highbrows that Kazakh Turks had raised. He was an educator, poet, writer, savant and a politician. He has an important place in Kazakh Turks' wakening because of his versatile works.

Baytursinuli argues against the pressure that put by tsarist Russia to kazakh people. He doesn't rebels only Russians. Also he rebels blind and sycophant Kazakhs. Baytursinuli criticizes the system, faults and injustices, in years that system can't be criticized. He could explain this topics with symbols and can explain humanitarian values mostly in a roundabout way. We can see his enlightened aspect, his riots, his effort for wakening the community and his attitude against the system.

Key Words: Kazakh Turks, Ahmet Baytursinuli, insurrection, rebellion, enlightenment, awakening.

Аннотация: В статье рассматривается жизнь казахского интеллигента 20-го века Ахмеда Байтурсунулы, его восстания против русского царского угнетения, при этом будут

* Eskişehir Bilgeler Zirvesi'nde (27. 05. 2014) sunulan "Ahmet Baytursinuli: Başkaldırı ve İsyan" adlı bildiriden genişletilmiştir.

** Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Pamukkale/TÜRKİYE. nergisb@gmail.com

рассмотрены понятия “иуантак, иуандирмак (просыпаться, будить)” в контексте восстания. Анализируется критика Байтурсунулы против несправедливости и ошибок, его стихи где косвенно говорится о человеческих ценностях и также его усилия в просвещении людей. Байтурсунулы, является одним из самым важным интеллектуалом начала 20-го века среди казахов. Он являясь педагогом, лингвистом, поэтом, писателем и политическим деятелем занял важное место в просвещении казахов. Байтурсунулы, противостоял угнетению царской России. Он противостоял не только русским, но и подхалимам и близоруким казахам. Байтурсунулы, несмотря на запреты критиковал несправедливости и ошибки господствующей системы, он передавал свои мысли разными символами и косвенно указывал на человеческие ценности. В его стихотворениях можно открыто увидеть его просветительскую деятельность, попытки разбуждения умов людей, позицию против системы.

Ключевые слова: Казахи, Ахмет Байтурсунулы, восстание, мятеж, просвещения, пробуждение.

Giriş

Ahmet Baytursınulı Kimdir?

Ahmet Baytursınulı, 1873’ te Kazakistan’ın Torgay ili, Tosın kasabası Sarıtübek köyünde doğmuştur. O, Orta Cüz Kazaklarının Argın boyundandır. Ailesi çiftçidir. Babası Baytursın mert, dürüst, namuslu, köyde ve çevre köylerde sevilip sayılan biridir. İlçe yöneticisi Yakovlev 1886 yılı 20 Ekiminde Sarıtübek köyüne gelir. Kendisini karşılamadıkları gerekçesiyle Baytursın ve kardeşi Aktaş’ın üzerine at sürer. Baytursın ve kardeşleri ona tepki gösterir, köyden kovarlar. Daha sonra il yöneticilerinin köye gönderdiği heyet, Şoşakulı ailesinin gözaltına alınmasına karar verir. Duruşmada Baytursın ve kardeşi Aktaş tutuklanır, Sibiryaya on beş yıllığına sürgün edilirler (Alibekiroğlu 2005: 5). O, henüz çocukken baskı, zulüm ve adaletsizlikle bu şekilde karşılaşır.

Babası, Ahmet’in okuması için çok gayret eder, onu, Torgay şehrindeki iki sınıflık Rus-Kazak okuluna gönderir. Babası sürgüneyken annesi ve amcası onu okutmak için ellerinden geleni yaparlar (Hüseyn 2002: 223). Baytursınulı ilk olarak 1882-84 yılları arasında köydeki ilim sahibi kişilerden okuma yazma öğrenir. Sonra köy okuluna, 1886’da Rus-Kazak okuluna başlar. 1891’de Orenburg’daki öğretmen okuluna girer. 1895’te öğretmenliğe başlar. Bu arada Rusça eğitim de alır. Kazakistan’ın farklı bölgelerindeki okullarda öğretmenlik yapar. Ahmet Baytursınulı, 1896 yılında Kazak tarihi, etnografyası, folkloru ve dili üzerinde çalışmalar yapan Çuvaş Türkü Alektorov ile buluşur. O, Alektorov’dan Kazakistan dışındaki Kazakların yaşayışları ve Kazak ülkesi üzerinde güdülen yayılma ve sömürü siyaseti hakkında bilgi edinir. Rus âlimi Ilminskiynin çalışmalarının Kazakları eğitme değil misyonerlik faaliyetleri olduğunu Alektorov’dan öğrenir. Bu görüşmeden sonra Ahmet’in siyaset, eğitim, bilim ve kültür alanındaki düşünce dünyası değişir (Türk 1999: 1).

O, İsmail Gaspıralı'nın temellerini attığı bütün Türkistan'a yayılan Usul-i Cedid adlı eğitim sistemini yakından takip eder. Baytursınulı, Kazak dili ve edebiyatının tarihî gelişimini araştırır, modern Kazak edebiyatını oluşturmanın yollarını arar. Kazak halkının folklor malzemelerini derleme, inceleme ve araştırma işiyle de uğraşır. Kazak toplumunun sosyal ve kültürel hayatıyla ilgili makaleler, şiirler yazar. Rus klasiklerinden çeviriler yapar.

Ahmet Baytursınulı, Çarlık Rusyasının artan baskıları karşısında "*Kazaklar bağımsız millettir.*" diyerek kendisiyle aynı görüşte olan aydınlarla birlikte hareket eder. Böylece siyasete atılır.

Kazak çocuklarının eğitimiyle ilgili yazılarıyla dikkatleri üzerine çeken Baytursınulı, 1909 yılında hükümete karşı girişimlerde bulunmakla suçlanır. Önce Karkaralı cezaevine konur, daha sonra Semey hapisanesine nakledilir. Oradan da Orenburg'a sürgüne gönderilir (Oralbayeva 1998: 92). Ahmet Baytursınulı, sürgün yıllarını geçirmek üzere 9 Mart 1910'da Orenburg'a gelir. 1910'dan 1917 yılı sonuna kadar burada kalır. Yazarlık ve yayıncılık hayatı burada başlar.

O, Kazak gençleri ile Mart 1913'te, Orenburg'da "Kazak" adında haftalık bir gazete çıkarmaya başlar. Gazetenin çıkış amacı, "Kazakların bilimsel, edebî, siyasi, sanatsal açıdan yetişip gelişmesi, halkın eğitilmesi"dir. Gazete, 1917'de hükümet tarafından kapatılır.

Bu dönemde, ilk kitabı olan Masa (1911)'yı, Okuv Kuralı (1912) adlı eserini, Kırık Misal (1913), Til Kuralı (1915) adlı kitaplarını yayımlar. 21-28 Temmuz 1917'deki Kurultay'da Kazak partisinin kurulması kararı çıkar. Baytursınulı, "Kazak" gazetesinin 27 Kasım 1917 tarihli sayısında yeni kurulan "Alaş" partisinin programını yayımlar. O yıldan 1919'a kadar da "Alaş-Orda" hükümetinin eğitim bakanlığını yapar. 1919'da "Alaş-Orda" dağıtılır. "Alaş"tan ayrılıp hürriyet ve bağımsızlık vaatleriyle gelen Bolşeviklerin safına geçer. Moskova'ya giderek bizzat Lenin'le görüşür. 1920'de Lenin'in isteğiyle "eğitim bakanlığı"na atanır. Baytursınulı, 1921-1925 yılları arasında bilim ve edebiyat komisyonu başkanlığı, Kazakistan Araştırmaları Komisyonu fahri başkanlığı, 1921-26 yılları arasında Orenburg'daki Kazak Eğitim Enstitüsü'nde hocalık görevlerini yürütür. Komünist Partisi üyeliğini 1925'e kadar sürdürür. Sonra tamamen bilime ve öğreticilik faaliyetlerine yönelir. Taşkent'teki Kazak Pedagoji Enstitüsü'nde Kazak Dili ve Edebiyatı dersleri verir. 1928'de Almatı Kazak Memleket Üniversitesi'ne davet edilir ve burada Kazak Dili ve Edebiyatı profesörü unvanıyla dersler vermeye başlar (Oralbayeva 1998: 94). Bu yıllar Stalin'in ilk yıllarıdır. Stalin'in ilk icraatı Orta Asya Türk aydınlarını takibe almak ve onları ortadan kaldırmak olur. Türk aydınları "halk düşmanı", "devrim düşmanı", ve "pantürkist" olmakla suçlanır. Ahmet Baytursınulı da bu fırtınadan nasibini alır ve 1 Haziran 1929'da halk düşmanı suçlamasıyla gözaltına alınır. 2 Haziran'da tutuklanarak Arhangelsk'e sürgün edilir. 1934 yılında Rus yazar Maksim

Gorki'nin eşinin sürgündeki aydınların affedilmeleri içerikli rica mektubu üzerine serbest bırakılır. Ona verilen "Herhangi bir iş sahibi değildir" (Buran 2010: 426) belgesi sebebiyle Almatı'da hiçbir işe kabul edilmez. Eskisi gibi bilimsel çalışma yapmasına, çocuk okutmasına, bir işte çalışmasına izin verilmez. Baytursınulı ve ailesi adeta açlığa terk edilir.

Baytursınulı'nın 1935-37 yılları arasında görüştüğü kişiler bahane edilir. 1936-37'lerin kasırgası "Kızıl Kırgın" onu da bulur, 8 Ekim 1937'de Ahmet Baytursınulı tutuklanır. Bazı kaynaklara göre 8 Aralık 1937'de; bazılarına göre de 9 Ekim 1938'de Torgay kasabası, Cangeldi köyünde kurşuna dizilerek katledilir.

Bütün Türk aydınlarına olduğu gibi onun da adına ve eserlerine bu tarihten sonra yasak konur, tarih ve edebiyat kitaplarından adı çıkartılır (Buran 2010: 427; Türk 1999: 2). 1985 yılında yönetimdeki rahatlamadan sonra Kazak SSR Yüksek Mahkemesi'nin 4 Kasım 1988'de aldığı bir kararla Ahmet Baytursınulı ve diğerleri "Halka hizmet etmekten başka hiçbir suçları yoktu." denerek aklanırlar (Oralbay 1998: 95).

KAZAK BOZKIRINDA BAŞKALDIRI VE İSYANIN SESİ

Yeni düzenleme ve endüstriyel gelişmeler sonucunda Fransa, İngiltere gibi birçok batılı devletten sonra Rusya da sömürgeci siyaset izleyen devletler arasına katılır. Onun en iyi sömürebileceği yer hiç şüphesiz Türkistan'dır. 20. yüzyılın başlarındaki Türkistan savaşlar, bölünmeler, sürgünler ve ölümle doludur. Uçsuz bucaksız bozkırlarda, yüzyıllar boyu ardı arkası kesilmeyen Moğol/Kalmuk saldırıları ile güçsüz kalan ve parçalanmış Kazak Hanlığı, iyice zayıflamış olan Buhara, Hive, Hokant hanlıkları, Rusların emellerini gerçekleştirmeleri için iyi bir fırsattı. Asıl amaç ise gittikçe hayati önem kazanan ve Orta Asya'dan başlayıp Hindistan'a kadar uzanan ticaret yolunda gücü kendi eline alma isteğiydi. Birinci basamak Kazak bozkırlarının ele geçirilmesidir. Bu sebeple Ruslar, Kazaklarla ilişkilere ağırlık vermiş ama daha sonra koruma politikası ile başlayan bu karşılıklı ilişki onlara müdahale ile bitmiş, hanlıkların hayatıyete sona erdirilmiştir. O dönemde uygulanan aşırı yaptırımlar, yerleşik hayata mecburi geçiş için baskılar, yasaklar, açlık, ölümler ve sömürü politikası bu toprakları yaşanılmaz bir duruma getirmiştir. Bu güçlükler içinde yaşayan Kazaklar, 18. asır sonlarından itibaren Ruslara karşı sürekli başkaldırırlar.

Baytursınulı da bu başkaldırıda yerini alır. Onun başkaldırısı bazen isyan olsa da çoğunlukla bu isyanın aydınlanma ile olacağını savunur. İlk Kazak okullarının kurulup açılışını, ilk Kazak Türkçesini anlatan ders kitaplarının yazımını o gerçekleştirir. Millet, ayağa kalkmak zorundadır, cahillikten bir an önce kurtulmalıdır. Kendine gelip bilim sahibi olmalıdır. Millet, ancak aydınlanmayla hürriyet ve istiklalini kazanabilecektir.

Şairin ruhunda fırtınalar kopmaktadır. Bu büyük fırtına onda bir aydının isyanını harekete geçirir. Bir aydın olarak olan bitene karşı çıkar. Mücadele eder. Zaten, “ölüme karşı savaşmak, yaşamın anlamını istemek, kural ve birlik için çarpışmak” anlamına gelmez mi?

Ahmet Baytursınu, Türkistan’ın aydınlatılması hareketinin önderlerindedir. 1912–1917 yılları arasında Türkistan’da Rus hükümetine karşı bir ayaklanma başlatılır. 1917–1920 yılları arasında Çarlık Rusyası’nın devrimle yerini Bolşevik Rus hükümetine bırakması sebebiyle Türkistan’da kısa da olsa bağımsız bir dönem yaşanır. Kazak cüzleri bu dönemde bir araya gelirler ve “Alaş-Orda Devleti”ni kurarlar. Bu devlet ancak üç yıl yaşayabilir. Daha sonra Ruslar egemenliği ele geçirirler. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği devri başlar. Alaş-Orda’nın ilk ortaya çıkışı 1905’tir. Daha sonraki dönemlerde çalışmalarını Alaş Partisi olarak sürdürmüş, 1928’de bu faaliyetler de sona ermiştir. Ama 1937 yılına kadar varlığını bir şekilde sürdürmüştür. Partinin adı Kazak Han’ı Alaş’tan gelmektedir. Onun diğer adı da Orda Han’dır. Alaş’ın amaçları, Türkistan’da hayatı çağdaş hale getirmek, Kazak ve Kırgızların kültürlerini hür bir şekilde yaşayabilmeleri, Türkistan bölgesine yerleşen Rusların buradan uzaklaştırılmasıdır.

Bu hareket, “Türkistan Müslümanları Komitesi”, Türkiye’deki “Jön Türkler” hareketi, İtil-Kama bölgesindeki Mir Sultan Galiyev tarafından kurulmuş “Türk-Tatar Komitesi” ile de işbirliği yapmaktaydı.

1919’da Alaş-Orda orduları Kızıl Ordu tarafından mağlup edilir ve liderlerinin çoğu öldürülür. Az sayıdaki Türkçü kanadın üyeleri Türkistan’ın güneyindeki Basmacı ayaklanmalarına katılırlar. Bu şekilde parti de hareket de dağılır.

Baytursınu, 1917 Bolşevik devriminden sonra tekrar bozkırlara döner ve Alaş-Orda partisinde çalışır. Onun vatani ve milleti için mücadele ettiği resmî kuruluşlardan biri Alaş-Orda’dır.

O, ayaklanmanın aydınlanma ile olacağını savunur. Ömrünü bu düşüncesini hayata geçirmek için uğraşarak harcar. İlk Kazak okullarının kurulup açılışını, ilk Kazak Türkçesini anlatan ders kitaplarının yazılımını o gerçekleştirir. Millet, ayağa kalkmak zorundadır, cahillikten bir an önce kurtulmalıdır. Kendine gelip bilim sahibi olmalıdır. Millet, ancak aydınlanmayla hürriyet ve istiklalini kazanabilecektir.

Eğer millet hareket etmezse “Qozğalmay uyqılı - oyav jatqan boyğa” yatarsa kuruyan, haritadan silinen bir dere gibi yok olup gidecektir.

*Qozğalmay bul küyiñmen jata berseñ,
Bolarsın Qarasuvsay aqırında.¹ (Özen men Qarasuv)*

¹ Kıpırdamadan bu hâlinle yatarsan sonunda dere gibi olursun.

O devir toplumunda mücadele edilecek tek şey düşman değildir. Problem çoktur. En önemlisi uyuyan halkın, bir türlü uyanamayan halkın uyandırılmasıdır. Aslında başkaldırı haklarının şuuruna varmış insanın işi değil midir? Bu yüzden Baytursunulı'nda isyan ve ayaklanma kelimelerinin anlamları "uyanmak, uyandırmak" fiillerine yüklenmiştir. Yani haklarını bilen bir kişinin yapabileceği iş: uyanık olmaktır. Başkaldıran düşünce belleksiz olamaz. Bu yüzden uyanmak gereklidir, gerilim gereklidir.

Sömürücüler o uykudayken onun her şeyini sömürmektedir. Ama o bunun farkında bile değildir. Düşman onların uyanmaması için elinden geleni yapmaktadır:

*Bu netken jurt uyqışıl?*² (Jıyğan Tergen)

Şair, hapisneden annesine suçsuz olduğunu haykırır. Devrin idarecilerinin duymak ve anlamak istemediği bu haykırışı annesinin anlayacağından emindir. Bu sözler bir bakıma dertleşmek, içini boşaltmak için kaleme alınmıştır. İçinde bulunduğu durumun kötülüğünü "Hakkımda bir suçlama bile yok. Ama beni ecelden başka hiçbir şeyin/kimsenin giremeyeceği bir yerde tutuyorlar. Ölmemi bekliyorlar."³ mısralarında dile getirir. Ardından ufak bir isyan sezeriz: "Ben bunları yaşamayacaktım. Yoksa levhü'l-mahfuzda kalem bunları yazmaması gerekirken mi yazmış?" söyleyişi bunu bize hissettirir.

*Qalamda lavhul-mahbuz umıtqan ba,
Jazbaptı bul ormdı körmesine. (Anama Hat)*³

"Cıyğan Tergen" şiirinde Kazak toplumunun önemli meseleleri ele alınır. Halkı ve halkın namusunu düşünenler azdır. Halk arasında birlik yoktur. İl idarecileri halka eziyet etmektedir. Halk memesi ağzında bir bebek gibi veya bir sarhoş gibi aralıksız uyumaktadır. Düşman, uyanıp kusurlarını görmemesi için onu uyandırmamaktadır.

Şiirin bütününde halk, eğitim ve okumaya davet edilir.

<i>Bolsın kedey, bolsın bay, Jatır beyqam, jim-jirt, jay. Emşegın emip, Anağa senip, Bala uyqtaydı jastıqpen. Qımızğa qanıp, Qızarıp janıp, Bay uyqtaydı mastıqpen,</i>	<i>Şalap işken kedey mas, Mına jurttıñ türi oñbas! Uyqışıl jurttı Tüksiygen murttı Obır obıp, sorıp tur. Tün etip küniñ, Körsetpey miniñ, Oyatqızbay qorıp tur. ⁴ (Cıyğan Tergen)</i>
---	---

² Bu ne kadar uykucu bir halk?

³ Anama Hat

⁴ Zengin olsun fakir olsun sessizce, gamsız yatıyor. Memesini emip annesine güvenen bebek gibi yastığında uyuyor. Kımza doyup, kıpkırmızı kızarıp mest olanlar da uyuyor. Durmadan içen fakir de sarhoş. Böyle halk inan ki onmaz! Obur, kaşlarını çatmış, uyuyan halkı sömürmeye devam ediyor. Senin gündüzünü de gece edip kusurunu göstermiyor. Uyandırmadan yatıyor.

O, kendi insanlarına sitem eder, isyanını haykırır. Uyanan olsa da çok azdır. Onlara destek olanlar da azdır. İnsanlar düşmanla dostu bile ayıramamaktadır. “Böyle bir milleti hiç gördün mü?” sorusu sitemin ve isyanın güçlülüğünü gösterir. Çünkü bu kadar vurdumduymazlık sabır sınırlarını zorlamaktadır.

<i>Oyanğan erge</i>	<i>Dos bilgen qastı,</i>
<i>Umtilğan jerde</i>	<i>Munday eldi körıp pe eñ?</i>
<i>Erüvşi az, serik kem.</i>	<i>Qıs işinde birer qaz</i>
<i>Qas bilgen dostı,</i>	<i>Kelgenmenen, qayda jaz?!⁵ (Jıyğan Tergen)</i>

Uyanan erler çok azdır. Hâlbuki en çok onlara ihtiyaç vardır. Halkın uyanması ve kendi kurallarını koyması gerekir. Onun gevşemesi, kanun ve kuralların bulanıklaşması baskıları büyütecektir.

Baytursınulı, aynı fikirde olduğu yoldaşlarıyla birlikte Kazak halkının gaflet ve basiretsizlikten kurtulması için onların aklına, yüreğine ve sezgilerine tesir etmek amacıyla çalışır. Şair, hemen hemen bütün yazı ve şiirlerinde halkın birçok problemine değinir, asıl sebebin cehalet olduğunu her defasında üstüne basarak belirtir. Rusya’ya bağlı olunmasının, geri kalmanın, sürgün ve idamların sebebi cahilliktir. Halk rahat rahat uyumaktadır. Bir kaygısı, bir derdi yoktur. Ama bu arada memleket elden gitmektedir.

Halkın ne olursa olsun uyanması gereklidir. Milletın beli kırılmaya yaklaşmıştır. Malı resmî güçlerin marifetiyle talan edilmektedir. Canı emniyette değildir. Gençleri hapislerde çürümektedir. Şair, isyan eder; milletine artık uyan der. Halkın harekete geçmesi şarttır.

<i>Qazağım, elim,</i>	<i>Qanavda janıñ,</i>
<i>Qayqıyıp beliñ,</i>	<i>Aş köziñdi oyanıp.</i>
<i>Sınuvğa tur tayanıp.</i>	<i>Qanğan joq pa äli uyqıñ,</i>
<i>Talavda malıñ,</i>	<i>Uyqtaytın bar ne sıyqıñ!⁶ (Jıyğan Tergen)</i>

Uyan halkım, sana söylenen ninniler gerçek değil diyerek başkaldıran şair, hiçbir şekilde ümitsizliğe kapılmaz. Psikolojisi her zaman dışa dönüktür, iyimserdir. Ardi ardına sorduğu sorularla halkını uyandırmaya çalışır. Özgür yaşayan milletin, doğru konuşan bey’in, “bey”li günlerdeki hayatın, adalet dolu günlerin nerede? Artık ninnilere inanma. Uyan. Artık mücadele başlamak zorunda. Ayaklanmak ve karşı koymak şart. Bunun için de ey halkım uyan!

<i>Erkin dala.</i>	<i>Adal köñil</i>
<i>Erkiñ qayda?</i>	<i>Aqtıq qayda?</i>
<i>Erkiñdegi</i>	<i>Jalğan anttan</i>

⁵ Uyanan ere gayret edip katılanlar çok az, yoldaş az. Dostu düşman, düşmanı dost bilen böyle bir halk gördün mü hiç? Kazlar, kış gününde gelmiş olsalar da hani nerede yaz?!

⁶ Kazağım, halkım, belin kaykılmış, kırılmasına az kalmış. Malın talan edilmekte. Canın tehlikede. Artık gözünü aç da uyan! Hala uykun mu var? Uyumaya devam edecek halin mi var?

<i>Körkiñ qayda?</i>	<i>Saqtıq qayda?</i>
<i>Tuora aytatın</i>	<i>Äldiy-äldiy!-</i>
<i>Biyiñ qayda?</i>	<i>Men de deymın</i>
<i>Biy bardağı</i>	<i>Sirä, "äldiyge"</i>
<i>Küyiñ qayda?</i>	<i>Senbe deymın.⁷ (Jubatuv)</i>

İnsanların milletin ve vatanın durumunu düşünmeyip vurdumduymaz davranmaları şairi üzer. Bazen de kahreder. Sadece kendilerini, "doyuracakları mideleri"ni düşünen bu insanlar yine de kendi insanıdır. Bir an önce uyanmaları lazımdır. İsyannı sert bir dille söyler:

Ottay ber, januvarım eki ayaqtı,
Adamdıq hayuvanğa qanşa qajet?!⁸ (Adamdıq Diyqanşısı)

Şair, milleti uyandırmaya çalışan bir sivrisinektir. Bütün aydınlar da öyledir. Kazaklar hep uyudukları için onları anlamamakta, dinlememektedir. Düşman sürekli zarar vermek için uğraşmaktadır. Aydınlar halkı uyandırmak için sürekli sözle onu sokmaya çalışmaktadır.

Mısalı qazaq-malşı uyqtap jatqan,
Jılandı päle delik añdıp baqqan.
Päleniñ türin körgen men-Sarmasa –
Halıqtı "oyansım" dep sözben şaqqan.⁹ (Malşı men Masa)

Şair bazen söylediği sözlerin yeterli olduğunu düşünmekte, sert söylersem sözlerim rahatsız eder demektedir. Ayrıca; "Bir türlü uyanmayan halk, beni anlamaz da sivrisinek gibi bir gün yok eder mi?" diye de korkmaktadır. Ama bu korku bile onu yolundan döndürmez. Mücadeleye devam eder.

"Oylaymın "osı söz de jetedi" dep,
"Qattı aytsam, sözim batıp ketedi" dep,
Uyqısı aşılmağan jurt özimdi
Qorqamın "Sarmasaday etedi" dep.¹⁰ (Malşı men Masa)

İdealistliğini halka da aşılamaaya çalışan Baytursınulu, bundan hiç vazgeçmez. Her şartta, her durumda mücadelesine devam eder. Zaten halk ancak kendi isterse, mücadele ederse azatlığa ulaşacaktır. Bunu şuurlu insanlar gerçekleştirecektir. Bu,

⁷ Özgür ova özgürlüğün nerde? Özgür zamanlarındaki görkün nerde? Doğru konuşan beyin nerde? Beyli zamandaki halin nerde? Adil gönülle saflık nerde? Yalan yeminden sakınma nerde? Ben de "Ninni ninni!" derim. "Nimniye" kesinlikle inanma derim.

⁸ İki ayaklı hayvanım otlayıver. Hayvan için insanlığa ne hacet?!

⁹ Örneğin, Kazak uyuyup duran bir çoban. Yılan da bir bela bakıp duran. Belanın türünü görüp de halkı uyandırmak için sözle sokan sivrisinek Sarmasa'yım.

¹⁰ İyice söylesem sözüm batar diye düşünüyorum. O yüzden de bu söz yeter diye düşünürüm. Uykusu açılmayan halk, beni sivrisinek gibi ezer diye korkarım.

belleği olan insanların işidir. Halkın harekete geçmesi kıtlığı da, açlığı da, yokluğu da, tutuklamaları da sona erdirecek, şartları düzeltecektir.

Uyanma gerçekleşikten sonra yapılacak ikinci iş birlik olmaktır. Birlik ve beraberlik olmadan tek başına mücadele etmek yarardan çok zarar getirecektir. Birlik olmamanın acısını bütün Türkistan zaten çekmektedir. Birlik olunsaydı, hanlıklara ayrılmasaydı Rus güçleri Türkistan'ı avlayabilir miydi? Türkistan bu kadar hızlı bir şekilde istila edilir miydi? Rus hâkimiyeti altına girer miydi? Şair iki uçlu isyanlarla boğuşur, bunu da birçok dertle uğraştık diye ifade eder:

*Şığarmay bir jeñnen qol, bir jerden söz,
Alaluq altı baqañ dertpen kirdik.*¹¹ (Qazaq Qalpi)

Ahmet Baytursınulı'nın bu mücadele azmi ve ülkülerini halka aşılamaaya çalışması, halka yol göstermeye çalışması devrin şartları içinde değerlendirildiğinde büyük bir cesaret ve kahramanlık örneği ve güçlü bir başkaldırıdır. Ne yazık ki halk arasında anlaşılması bir yana yalanlarıyla onu suçlayanlar da vardır. Bu tür davranışlar her insan yüreği gibi onun da yüreğini yaralamıştır, başkaldırısını artırmıştır.

*Jurtqa köñil qalıp tur,
Jurt calğanğa nanıp tur.
Ötirik örlep küşeyip,
Şın jeñilip talıp tur.*¹² (Cavğa Tüsken Can Sözi)

Bütün kötü şartlara ve ihanetlere rağmen o, yine de yolundan dönmez. Yolun çok kolay olmadığını, zorluklarla dolu olduğunu bilen şair bütün olumsuzlukları düşünerek bu yola baş koymuştur. Bunu "bütün yolları düşünüp derinini sığımı anladım" diye belirtir.

*Är joldı oylap,
Oyıma boylap,
Uqtım tayız, tereñdi*¹³ (Cıyğan Tergen)

Çıktığı yolda çok farklı problemler vardır. Bunları tek tek aşmak gerekecektir. "Yokluğun yolu" zordur:

*Qaytersiñ, joqşılıqtıñ jolı qıyın,*¹⁴ (Tülki men Qaraşekpen)
*Suv da bolar ol jolda tav da bolar,
Javdıñ oğı, jayğan tor, av da bolar.*¹⁵ (N.Q. Hanımğa)

¹¹ Birlik olup, birlikte hareket edemedik. Yazık, birçok dertle bu hale geldik.

¹² Gönül halka küsüyor. Halk yalana inanıyor. Yalan alevlenip güçlenirken gerçek yenilip çöküyor.

¹³ Her yolu defalarca düşündüm, beynimde yorumladım. Fikre dalıp sık olanla derin olanı anladım.

¹⁴ Ne yaparsın?! Yoksulluğun yolu çetin.

¹⁵ Bu yolda su da olur, dağ da. Düşman oku, atılan ağı, av da olur.

Bu yolda karşısına çıkanlar bazen kendi insanları hatta yakınlarıdır. Yakınları, yabancılar gibi kollarını bağlattırır, yolunu kesmişlerdir. Buna da isyan eder:

*Baylattırğan qolımdı,
Bögettirgen jolımdı,
Jaqınım bar, jatım bar,
Habarlıana jatıñdar!¹⁶ (Tilek Batam)*

Baytursınulı, bütün kötü şartlara, çektiği eziyetlere rağmen dimdik ayakta. Bu yolda ölüm de vardır. Ne olursa olsun o yoldan dönmeyecektir.

*Zoriğip, jolda ölip qalatınımın,¹⁷ (At pen Esek)
Uzaq jolğa niyet qıp bir şıqqan soñ,
Jarım joldan qaytpaspın, qarındasım.¹⁸ (N.Q. Hanumğa)*

Millet hiçbir şey yapmadan teslim olursa gelecek nesiller onlara “ses bile çıkarmadan ölüp gitmiş” demeyecek mi? Bu soru bile ondaki başkaldırını güçlendirir.

*Ündemey ölsek,
Süyekpen kömsek,
Keyingiler demes pe?!¹⁹
Laq qurlı baqırmay,
Ölgen eken, apırım-ay! (Cavap Hattan)*

Mücadele öncelikle aydınlanma ile olacaktır. İlk olarak eğitilecek kesim ülkenin geleceği olan çocuklardır. Onlar, ilim öğrenerek önce cahillikten kurtulacak, bu sönmeyen, kaybolmayan ilim yoluyla milleti ve vatanı diğer ilerlemiş milletlerin seviyesine getireceklerdir.

*Balalar bul col bası danalıqqa, Solardı köre tura qalalıq pa?!
Keliñder, tüsip, bayqap, qaralıq ta. Danalıq – öşpes jariq, ketpes baylıq,
Bul jolmen bara jatqan öziñdey köp, Jürinñder, izdep tavıp alalıq ta!²⁰ (Tartuv)*

Kazaklara ayrıca nasihat eden Baytursınulı, onların rahatlığına da isyan eder ve “geçmişinizle övünüp rahat rahat yatacağımıza siz de vatan ve millet için bir şeyler yapın” der. Atalar yapmış, başarmış. Onlar borcunu ödemiş, sıra sende. Onlara değer veriyorum. Ama sen ne yaptın? Ne yapıyorsun? der.

*Senemin hām bilemin atañ jayın, Ötkizdi öz bastarıñ qanday eñbek?
Senderdi qadırlevge deymın ne üşin? Atañda körde jatqan joq jumusım.²¹ (Qazdar)*

¹⁶ Elimi bağlattırır. Yolunu kapattırır. Yakınım var. Yadımlarım var. Haberiniz olsun!

¹⁷ Zorlanıp yolda ölüp kalacağım.

¹⁸ Kardeşim, niyet edip bu uzun yola çıktıktan sonra yolun yarısından dönmem.

¹⁹ Ses çıkarmadan ölsek, kemiğimizle gömülsek, sonrakiler “Ey Pirim! Oğlak gibi boşazlanmış, ses çıkarmadan ölmüş!” demez mi?

²⁰ Çocuklar! Bu yolun başı bilgeliğe gider. Gelin! Gidip bakalım, görelim. Bu yoldan sizler gibi giden çok. Onları da görelim mi?! Bilgelik: sönmez ışık, bitmez zenginlik. Haydi! Takip edip bulup alalım mı?

²¹ “Atanın durumunu bilirim, ona inanırım da. Sizlere hürmet göstermek, ne için derim? Siz ne kadar eziyet çektiniz? Kabirdeki atalarımızla bir işim yok.

"Jubatuv" şiirinde vurgulanan diğer bir konu Kazak topraklarının Ruslara verilmesi meselesidir. Ruslar, 1800'lü yıllardan itibaren Türkistan'ı ele geçirme, asimile etme ve zorla Rus kültürünü aşılama yolunda ilerlemektedir. Bunu gerçekleştirmenin bir yolu, toprakların bir şekilde işgal edilmesidir. Çarlık Rusyası, hudut bölgelerine kaleler kurarak bu bölgelere Türkistan'da yaşayan Türklerin girmesini yasaklar. Oradaki yerli ahaliye çok ağır vergiler getirilir. Bu, çok uzun bir zaman dilimine yayılmış, planlı bir istiladır. Bu kaleler, bereketli toprakların olduğu yerlere yapılmış ve Kazaklar (ve Türkistan'ın diğer bölgelerinde diğer Türk boylarından olanlar) verimli ve bereketli topraklara alınmamıştır. Bu topraklara sürekli Rus Kosakları yerleştirilir. Kazaklar bu topraklardan sürülür. Hem Çarlık Rusları hem de devrim sonrasında Ruslar Kazakları zoraki olarak yerleşik hayata geçirme siyaseti de izlerler. Bu arada ellerindeki hayvanlara el konulur. Ağır vergiler ödemeleri istenir. Yetmez, bereketli toprakları ellerinden alınır. Bütün bu olaylar Kazaklar için çok büyük kıtlık ve açlıklara sebep olur. Milyonlarca insan açlık yüzünden çok kötü şartlarda ölür. Ayaklanma ve başkaldırlar olsa bile hem ekonomik yönden hem de güç bakımından kötü durumda olan Kazaklar direnemezler ve bu ayaklanmalar kanlı bir şekilde bastırılır. Bu devirde Ruslara karşı koyacak kuvvetli bir Türk devletinin olmaması, Türkistan'daki hanlıkların birbirine düşmesi, boylar arasında süregelen tarihî rekabet bu bölgede yaşayan her Türk boyunu zayıflatmış, Türk boylarının konar-göçer yaşaması da teşkilatlı ve üstün silah gücü olan Ruslara karşı koymayı zorlaştırmıştır.

<i>Nurlı yerden</i>	<i>Janıñ arabav,</i>
<i>Köşti ayırdı,</i>	<i>Qamaıda tur.</i>
<i>Sıvılı kölden</i>	
<i>Qustı ayırdı.</i>	<i>Ayağıñıñdı</i>
	<i>Tısav qıstı..</i>
<i>Bavır, jürek</i>	<i>Jaqtarıñdı</i>
<i>Talas bop tur.</i>	<i>Qursav qıstı.</i>
<i>Namıs, süyek</i>	
<i>Qalaş bop tur.</i>	<i>Körmesiñe</i>
	<i>Perdeñ mıqtı.</i>
<i>Malıñ aldav,</i>	<i>Ötpesiñe</i>
<i>Talaıda tur.</i>	<i>Kermeñ mıqtı²². (Jubatuv)</i>

Bütün bunlara ek olarak Ruslar bölge insanını sadece ekonomik alanda değil, dil, tarih ve kültür alanlarında da Ruslaştırma arzusundadırlar. Çarlık Rusyasının değerleri yerine yeni Sovyet-Rus değer ve hükümlerini yerleştirmeyi amaçlamaktadırlar. Türkistan'daki Türk boylarının geleneksel sosyo-kültürel sistemine bu amaç doğrultusunda saldırmaktadırlar.

²² *Nurlu yerden göçerleri ayırdı. Sulu gölden kuşları ayırdı. Namusmuş, nesilmiş, hiç kalmadı. Malın yağma, talandıdır. Canın sorgusuz hapistedir. Ayağını bağlar tuttu. Yanlarını zincir sıkıştırdı. Görüşmek zor. Duvarlar sağlam.*

Baytursinulı'nın şiirlerinde soru cümleleri karşındaki kişiden cevap beklemek amacıyla sorulmaz. Bu; okuyucu üzerinde etki yaratma, soru, bir konu hakkında halkı uyarma, hesap sorma, durumu bu suretle sorgulama ve belirtme gibi sebeplerle yapılmaktadır. Sosyal durumun belirlenmesinde, zıtlıkların ortaya konulup sorgulanmasında da aynı cümle türlerine başvurulmaktadır.

Şair, o devirde Türkistan'ın durumunu sembolik anlatımla ve ard arda sorduğu sorularla ortaya koyar.

*Bir örtke qavdan şıqqan duvşar bolıp,
Ne qaldı tñimizde şarpılmağan?!²³ (Qazaq Saltı)*

Hiçbir şey yapılmaması, insanca davranılmaması onu üzer. Buna da isyan eder:

*Adanman tuvıp, adam isin etpey,
Uyalmay ne betimmen körge baram?!²⁴ (Anama Hat)
Ündemey ölsek,
Süyekpen kömsek,
Keyingiler demes pe?!
Laq qurlı baqırmay,
Ölgen eken, apırım-ay!¹⁹ (Javap Hattan)
Tännen basqa nemdi alar ölim menen?!²⁵ (N.Q: Hanımğa)
Uqqanğa adal sözden bar ma küşti?²⁶ (Näbik Atı)*

Kendini de sorgular. Kim olduğunu bilmenin önemini vurgular:

Oylasa, qaydan bizdiñ asılımız?²⁷ (Qazdar)

Gerçek vatan evladının nasıl olması gerektiğini de soruyla belirtir:

*Ul tuvıp ulı jolda qızmet etse,
Onan zor ultqa bar ma ırıs degen?!²⁸ (Ataqtı Sibir Ulı Qart Potanin)*

Emir cümleleri de şiirlerde azımsanmayacak kadar fazladır. Bu cümleler daha çok anlamı kuvvetlendirmeye hizmet ederler. Bazen de kabul edilemeyecek olayları reddetme, bazı konularda isyana varacak kadar karşı çıkma belirtirler.

Halka seslenip onları gayrete getirmeye çalıştığı mısralarda emir cümleleriyle karşılaşırız:

*Danalıq – öşpes jariq, ketpes baylıq,
Jürinñder, izdep tavıp alalıq ta!²⁹ (Tartuv)
Zamanıñ tülki bolsa, tazı bop şal!³⁰ (Ğılım)*

²³ Bir kuru ottan çıkan yangına rast geldik. Tenimizde ateşte yok olmayan ne kaldı?!

²⁴ İnsandan doğup da insan işi yapmadan mezara gidersem hangi yüzle huzura varırım?

²⁵ Ölüm, benim vücudumdan başka neyimi alır?!

²⁶ Anlayana doğru sözden güçlüsü var mı?

²⁷ Düşünse, nerden bizim asılımız?

²⁸ Oğul doğup ulu yolda hizmet edene, bundan daha güçlü rızk olur mu?

²⁹ Bilgelik: sönmöz ışık, bitmez zenginlik. Haydi! Takip edip bulup alalım mı?

Devrin baskıcı zihniyetinin maddî ve manevî işkencelerle insanlara zulmettiği ve bu insanların şahsiyetlerinde sapmaların meydana geldiği o yıllarda dimdik ayakta duran, yaşadığı bütün zulümlere karşı koyan, zorlama ve ihanetlere rağmen yolundan hiç vazgeçmeyen bir yazar ve şair olan Ahmet Baytursınlı, ceditçi, aydınlanmacı, milliyetçi, istiklalcı, cesur yürekli, duygulu ama duygularına yenik düşmeyen, bilgili ve kültürlü bir Kazak aydınıdır. Baytursınlı, sistemin eleştirilemediği yıllarda sistemi de, haksızlık ve hataları da eleştirmiş, bu konuları sembollerle ifade edebilmesinin yanında insanî değerleri şiirlerinde işleyerek dolaylı yoldan da anlatmıştır. “Masa”, “Söz İyesinen”, “Cazuşımıñ Qanağatı”, “Cubatuv” gibi şiirlerinde onun aydınlığının yanı sıra isyanlarını, halkı uyandırma gayretini, sistem karşısındaki açık tavrını görüyoruz. Bu tür şiirlerinde onun milliyetçi ve Türkçü yapısı daha açık şekilde ortaya çıkmaktadır. “Kazak Edebiyatı” adlı eserde “Masa” ile ilgili: “Bu eser, Kazakların tarihinde oldukça önemlidir. Kazakların çektikleri zorluklara karşı isyanlarını anlatan milliyetçi bir nutuktur” ifadesi dikkat çekicidir (Koç vd. 2007: 470). “Masa” şiirinde şöyle seslenir:

*Izıñdap uşkan nâzik bizdiñ masa,
Sap – sarı ayaktarı uzın masa,
Özine bitken türi özgerilmes,
Degenmen kara yaki uzın masa*

Vızıldayıp uçan bu bizim sivrisinek
Sapsarı ayakları uzun sivrisinek
Kendine verilen sekli değışmez
Nitekim kara ya da kızıl sivrisinek

*Üstinde uyıktağanıñ aynala usıp
Kayğı jep kanattarı buzılğansa,
Uykısın az da bolsa bölmespe eken,
Koymastan kulağına ızındasa*

Uyuyanın üzerinde dönerek uçup
Kanatları bozuluncaya kadar her şeyi yiyip
Uykusunu az da olsa bölmez mi?
Durmadan kulağına vızıldasa.

Seyfullinin de söylediği gibi Baytursınlı gerçekten “nazik bir sivrisinektir; uyuyan Kazak halkının üzerinde durmadan vızıldar ve zengin, fakir ayırmaz.” (1999: 68).

Gerçek başkaldırı ve isyan, ancak değerler yaratabiliyorsa ve bu konuda başarılıysa anlamlıdır. Bugün, Kazakistan halkı özgürlüğünü ve benliğine sahip çıkışını, Baytursınlı gibi baskı ve zorbalıklara başkaldıran, halkı sürekli rahatsız ederek özüne döndürmeye, belleğine sahip çıkmaya ve uyandırmaya zorlayan insanlara borçludur.

KAYNAKÇA

“Ahmet Baytursınlının Ömiri men Qızmeti”, <http://referat.resurs.kz/ref/ahmet-baytursinulinin-omiri-men-kizmeti/0/> (28.03.2011)

“Ahmet Baytursınovtıñ Şıǵarmaları”, <http://bankreferatov.kz/en/adebiettanu/1438-a-baytursinovti-shiarmalari.html> (29.03.2011)

³⁰ Zamannıñ tilki ise tazı ol da yakala

- AKGÜL, Sinan (2011), "Kazakistan Sahası Türk Edebiyatında Aydınlanma Evreleri Ve Realist Dirilişin İlk Öncüleri", *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı Seminer Çalışması*, Kars.
- ALİBEKİROĞLU, Sertan (2005), *Kazak Alimi Ahmet Baytursunoglu'nun Hayatı ve Eserleri*, (Danışman: Doç. Dr. Vahit TÜRK), Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep.
- BAYTURSINOV, Ahmet (1991), *Aq Col*, Almatı: Calın.
- BİRAY, Nergis (2011), *Ahmet Baytursunulı – Şiirleri Üzerinde Dil ve Üslup İncelemesi*, İstanbul: Bilge-Oğuz Yayınları.
- BURAN, Ahmet (2010), *Kurşunlanan Türkoloji*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2. baskı.
- ERCİLASON, Guljanat (2007), "Stalin Doneminde Kazak Aydınların Tasfiyesi", *Stalin ve Türk Dünyası*, (Editörler: Emine GÜRSOY, NASKALİ-Liaisan ŞAHİN), İstanbul.
- HÜSEYİN, Köbey (2002), "Kazak Dil Bilgini Ahmet Baytursinov", (Aktaran. Yrd. Doç. Dr. Ali Abbas ÇINAR), *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı: 14, s. 223- 233.
- KARA, Abdulvahap, "Stalin Döneminde Kazakistan'da Kolektifleştirme Siyaseti ve Açlık" (Bu makale, "Stalinizm ve Türk dünyası" Sempozyumuna bildiri olarak sunulmuştur.) . www.tarihforumu.org (15.04.2011).
- KARA, Mehmet; İBRAHİM, Damira (2008), "Qazaqtar Cäne Oyanuv Uğımı", *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/7 Fall.
- KOÇ Kenan; İŞİNA, Almagül; KORGANBEKOV, Bolat (2007), *Kazak Edebiyatı, C. 1* (Kazak Folkloru ve Sovyet Dönemi öncesi Kazak Edebiyatı), İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları.
- KOÇ Kenan; İŞİNA, Almagül; KORGANBEKOV, Bolat (2007), *Kazak Edebiyatı, C. 1I* (Sovyet Dönemi ve Bağımsızlıktan Sonraki Kazak Edebiyatı), İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları.
- KOKYBASSOVA, Gülnar (2009), *Ahmet Baytursinov (Hayatı, Dilciliği ve Edebiyat Araştırmacılığı)*, (Danışman: Prof. Dr. Zeki Kaymaz), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dünyası Araştırmaları Ana Bilim Dalı Türk Dili ve Lehçeleri Bilim Dalı, (Basılmamış Doktora Tezi), İzmir.
- Qazaq SSR Ğilm Akademiyası M. O. Evezov Atındağı Edebiyet Cene Öner İnstitutı (1989), *BAYTURSINOV Ahmet - Şiğarmaları*, Almatı: Cazuvşı.
- ORALBAYEVA, Nurcamal (1998), "Ahmet Baytursunulı". *Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Dergisi*, Sayı: 21, s. 90-96.
- SEYFULLİN, Saken (1999), "Ahmet Baytursinoğlu 50'ge Toldı", *Ullttık Ruhtıñ Ulu Tım*, Almatı: Ğilm.
- TÜRK, Vahit (2002), "Kazak Aydınlanma Hareketi İçerisinde Ahmet Baytursinov ve Çalışmaları", *Türkler*, Ankara, C. 18, s. 665-673.